MUZEJ ĐAKOVŠTINE
DRUŠTVO LJUBITELJA STARINA

PRVI ĐAKOVAČKI FOTOGRAFI

Đakovo, travanj-svibanj 2009.

Muzej Đakovštine
Društvo ljubitelja starina

Prvi đakovački fotografi

Đakovo, 2009.

NAKLADNIK
Muzej Đakovštine
Društvo ljubitelja starina Đakovo

ZA NAKLADNIKA
Borislav Bijelić
Valentin Markovčić

UREĐIVAČKI ODBOR
Borislav Bijelić
Željko Lekšić
Valentin Markovčić
Dragutin Rogoz

GLAVNI UREDNIK
Borislav Bijelić

AUTOR TEKSTA
Željko Lekšić

LEKTOR
Hrvoje Miletić

GRAFIČKO OBLIKOVANJE
Hardy, Đakovo

TISAK
Hardy, Đakovo

NAKLADA
200 primjeraka

ISBN 978-953-7128-35-7
ISBN 978-953-99186-2-8

Prvi đakovački fotografi

Kustos đakovačkog muzeja, sada pok. Krešimir Pavić (1951.-1991.), u suradnji sa nekoliko Đakovčana, postavio je 1989. godine izložbu na temu početaka fotografije u Đakovu. Na izložbi su predstavljena neka djela najstarijih fotografa koji su djelovali u Đakovu od šezdesetih godina 19. stoljeća pa do otprilike početka Prvog svjetskog rata. Izdan je i prigodni katalog, na čijoj naslovnici je bila fotografija, portret Đakovčanina Ivana Pavića. U proteklom razdoblju proširene su naše spoznaje o tim fotografima, a pronađene su i brojne Paviću nepoznate fotografije. Upravo to su bili glavi razlozi postavljanju nove izložbe nakon 20 godina o najstarijim đakovačkim fotografima, u zajedničkoj organizaciji Društva ljubitelja starina Đakovo i Muzeja Đakovštine.

Najstarija poznata nam fotografija načinjena u Đakovu je ona članova Hrvatskog pjevačkog društva "Sklad" iz 1863. godine. Pouzdano se zna da je načinjena te godine obzirom da je među članovima i Luka Botić koji je preminuo 22. kolovoza 1863. godine, ali nije poznato tko ju je načinio. Nije isključeno da je to bio đakovački apotekar i fotograf Prikelmayer.

Prvi đakovački fotograf zasigurno je bio **Klaudio Prikelmayer** (1837. - 1914.). Rođen je u Požegi 1837. god. Studirao je farmaciju u Beču od 1860. do 1863. god. Po završetku školovanja dolazi u Đakovo, gdje se najvjerojatnije zapošljava u Trangerovoj ljekarni. Sačuvano je nekoliko njegovih fotografija na kojima je otisnut na poleđini žig "CLAUDIO PRIKELMAYER, APOTHEKER". Dakle, on je bio ljekarnik, a ne profesionalni fotograf. Najstarije sačuvane fotografije su iz 1864. godine, iako je bio prisutan u Đakovu i 1863. godine. Naime, bio je zapisan te godine među prvim članovima pjevačkog društva "Sklad".

Prikelmayer je u Đakovu izrađivao portrete, uglavnom žena. O djelovanju Prikelmayera kao fotografa ima najviše tragova u obiteljskom albumu Đakovčanina g. Dragutina Rogoza. Naime, on posjeduje pet fotografija za koje sa sigurnošću možemo reći da ih je on

načinio, jer na poleđini stoji žig s njegovim imenom. Za neke se sa sigurnošću može reći da ih je on načinio iako nemaju na poleđini žig, obzirom na interijer sa fotografija, dok se za neke to samo može pretpostaviti. Jednu fotografiju, portret žene, pronašli smo kod đakovačkog kolekcionara Valentina Markovčića.

Na poleđinama Rogozovih fotografija ponegdje se nalaze bilješke Rogozove prabake Marije Dunđerović rođ. Laudenbach (1848.-1909.). Obično je to oznaka godine i ime osobe na fotografiji. Njoj su, izgleda, njezine prijateljice poklanjale svoje fotografije za uspomenu, te je tako sačuvano više Prikelmayerovih fotografija na jednom mjestu. U toj zbirci nalaze se fotografije biskupa Strossmayera, Eme Sieber (kasnije udane Kozarac), Roze Wilder (kasnije udane Pavleković i glazbenice Milke Zadrobilkove. Na poleđinama spomenutih fotografija otisnut je Prikelmayerov žig. Još je ovdje i portret Ljubice Boellein (kasnije udane Rački) za koji možemo sa sigurnošću reći da ga je načinio Prikelmayer, obzirom da je interijer isti kao i kod portreta Roze Wilder. Za portrete Marije Bauer rođ. Trišler, Marije Lucić rođ. Taušer i Hermine pl. Lucić rođ. Buzagić možemo pretpostaviti da ih je on načinio obzirom da su načinjene u isto vrijeme, a i kvalitet je isti kao i one sa Prikelmayerovim žigom. Za portret Hermine pl. Lucić (1836.-1888.) pretpostavljamo da je načinio Prikelmayer, jer smatramo da su bili susjedi, jer da su stanovali u istoj biskupijskoj zgradi u sadašnjoj ulici A. Cesarca, na mjestu koje je sada trokatnica.

Pretpostavljamo da su fotografije nastale 1864. godine, jer je Zadrobilkova boravila u Đakovu 1864. godine. Nadalje Roza Wilder se udala 1865. i promijenila prezime u Pavleković, a Ljubica Boellein se također udala 1865. i promijenila prezime u Rački.

Izgleda da je 1865. god. Prikelmayer otišao iz Đakova, a vratio se oko 1868. god., zasigurno radi školovanja.

Spomen-muzej biskupa J. J. Strossmayera u Đakovu nedavno je izdao dopisnicu sa fotografijom biskupa Strossmayera, koju je snimio, kako se navodi na poleđini, Claudio Prikelmayer. Ona ukazuje i na moguća osobna poznanstva apotekara i biskupa.

Prikelmayer je 1869. godine odselio u Valjevo u Srbiji, kamo je otišlo još nekoliko Đakovčana (liječnik Sieber, te njegova rođakinja Ema Sieber, koja se tamo udala za bivšeg svećenika Đuru Kozarca), gdje je otvorio svoju ljekarnu. Sljedeće godine se vraća radi ženidbe.

Oženio se u Đakovu 1870. god. Paulinom Brauneis. Supruga Paulina odnosno Pavka, umrla je sljedeće godine u Valjevu pri porodu. Klaudio se još dva puta ženio. Umro je u Valjevu 12. 1. 1914. god.

U isto vrijeme kada i Prikelmayer počeo je raditi **Dragutin Damjanović**, prvi profesionalni fotograf u Đakovu. Najstarija sačuvana datirana fotografija potječe iz 1865. godine. Na poleđini je otisnuto među ornamentima: "Carl Damjanovits Diakovar". Na jednoj drugoj, također vrlo staroj, otisnuto je: "K. DAMJANOVITĆ in DIAKOVÁR". Imao je natpisa na poleđini fotografija i drugog sadržaja. On je zasigurno u Đakovu boravio i nekoliko godina ranije, obzirom da je upisan među članovima pjevačkog društva "Sklad" 1864., 1865. i 1866. godine. Najmlađa datirana fotografija je iz 1884. godine, te se može zaključiti da je radio u Đakovu dvadesetak godina. Osim portreta snimao je narodne nošnje od kojih se u Etnografskom muzeju u Zagrebu nalazi desetak snimaka. Zasigurno je odlazio i preko Save u Bosnu, obzirom da je sačuvano i nekoliko portreta osoba za koje se, obzirom na nošnju, može zaključiti da su muslimanske religije Iz matičnih knjiga poznato nam je da je nevjenčan živio sa Julijanom Krah (Grau), i da im se u Đakovu 1875. rodio sin Emerik. Zasigurno nije umro u Đakovu, obzirom da nismo pronašli upis smrti u đakovačkim matičnim knjigama umrlih.

Iz spomenice pjevačkog društva "Sklad" saznajemo da je član 1866. godine bio "**Bozda**, fotograf". Tako su te godine kao članovi upisana dvojica fotografa: Bozdra i Damjanović. Obzirom da na poleđini nekih njegovih fotografija među ornamentima stoji "Joh." može se zaključiti da mu je ime bilo Johan. K. Pavić ga ne spominje u svome napisu o đakovačkim fotografima. Međutim, u obiteljskim albumima Đakovčanina Dragutina Rogoza nalazi se nekoliko fotografija ovog fotografa. Na dvije je na poleđini žig, a na jednoj je tiskani natpis sa ornamentima. Izgleda da je to bio putujući fotograf, koji nije djelovao samo u Đakovu. Na jednoj fotografiji je grupa vlastelinskih službenika, sa šumarom Ivanom Dunđerovićem (1841.-1898.). Na fotografiji smo još prepoznali i šumara Malina.

Drugi profesionalni fotograf u Đakovu bio je **Živko Čevizović** (1870. - ?), koji je u Đakovu počeo raditi krajem 19. stoljeća. Najstarija datirana fotografija potječe iz 1897. godine. Radio je do prije Prvog svjetskog rata, kada je odselio iz Đakova. Ostavio je obilje fotografija. Uglavnom je snimao portrete, među kojima je i portret bi-

skupa Strossmayera. Stoga je naročito zanimljiva fotografija vinograda u Trnavi.

Supruga mu je bila Julijana rođ. Alijuš, s kojom je imao više djece rođenih u Đakovu: Kornelija (1895.-1899.), Radoslav (1897.), Franjo (1898.), Štefanija (1900.), Ivan (1902.) i Paulina (1905.). Gdje je rođen sin Mirko (1914.) nije nam poznato. Radoslavov kršteni kum bio je Radoslav, sin đakovačkog odvjetnika Đure Kovačevića.

Ne znamo kada je točno Živko Čevizović sa obitelji odselio iz Đakova. Poznato nam je da je 1908. godine još djelovao u Đakovu, a te godine su mu i djeca išla u školu u Đakovu. Ni kamo je Čevizović odselio, nije nam poznato. Pretpostavljamo da je napustio Đakovo između 1908. i 1913. godine. Poznato nam je da je sa obitelji 1926. godine živio u Novskoj. Iz Popisne listine stranih zavičajnika za selo Novska saznajemo da je godine 1926. u Novskoj živio Živko Čevizović (rođ. 1870.) sa suprugom Julijanom (rođ. 1872.) i djecom: Franjo, Ivan, Paulina i Mirko. Stoji napomena da je obitelj iz Uštice, općina Jasenovac. Mogućno je da je Živko Čevizović tamo i rođen. Naime, u selima oko Novske i Nove Gradiške je najveći broj Čevizovića u Hrvatskoj. Sin Radoslav je odselio iz Novske u SAD 1913. god., gdje je i umro 1951. godine. Prilikom ulaska u SAD, kao svoje zanimanje naveo je da je fotograf.

Pred kraj 19. stoljeća u Đakovu je djelovao fotograf **Theodor Haas**. Nepoznat je povjesničarima hrvatske fotografije, te stoga o njemu nemamo nikakvih podataka. Do sada su pronađene tri njegove fotografije. Na poleđini sve tri fotografije stoji natpis: "PHOTOGRAPHISCHES INSTITUT THEODOR HAAS DIAKOVAR ESSEG Slavonien". Obzirom na natpis na poleđini, može se zaključiti da je djelovao u Đakovu i Osijeku. Na portretu triju ženskih osoba su sestre Kurtz. Poznata nam je godina rođenja jedne od njih, Agneze Kurtz (kasnije udane Retig), koja je rođena 1881. od. Obzirom na njezinu dob na slici, može se zaključiti da je foto - grafija nastala oko 1897. god., te tako određujemo vrijeme njegovog djelovanje na kraj 19., te eventualno i početak 20. stoljeća.

Fotograf **Ivan N. Japundžić** (1884.-1945.) počeo je djelovati u Đakovu prije Prvog svjetskog rata. Najstarija datirana fotografija, nogometnog kluba "Orao", je iz 1911. godine. Rođen je i školovao se u Đakovu, te je on mogućno prvi pravi đakovački fotograf. Iz

školskog izvješća za 1900. god. poznato nam je da je pohađao šegrtsku školu u Đakovu za tiskara, a zanat je učio u Biskupijskoj tiskari. I on je ostavio obilje fotografija. U oglasu iz 1926. godine navedeno je sljedeće: "Fotografsko-umjetnički atelier / Ivan N. Japundžić, Djakovo / Pašenička 20, izradjuje fotografije u svim veličinama i najmodernijoj izvedbi. Povečanja od najmanje do naravne veličine sa svake stare ili nove fotografije pod jamstvom trajnosti". Pašenička ulica sada novi naziv A. Starčevića. Bio je aktivan u dobrovoljnom vatrogasnom društvu, naročito u diletantskoj i glazbenoj sekciji. Za potrebe društva načinio je brojne fotografije. Supruga mu je bila Angela rođ. Pavičić. Imali su djecu: Zdenka (1917.), blizanci Branimir i Krešimir (1919.) i Alojzija. Prema navodima njegove kćerke Alojzije, djelovao je kao fotograf sve do smrti 1945. godine. Umro je u Đakovu, te sahranjen na đakovačkom groblju.

Fotograf **Mato Futošević** počeo je djelovati prije Prvog svjetskog rata. Rođen je u Subotici, a što nam je poznato iz upisa u matične knjige rođenih, kada mu je 1914. godine u Đakovu rođen sin Franjo. Iza Futoševića je ostao znatan broj fotografija. Između ostalih i fotografija stare prizemne zgrade štedionice na korzu, koja je srušena 1914. god., i koja je do sada više puta objavljivana. Na poleđini fotografija, osim imena fotografa, otisnut je i naziv ulice, te nam je poznato da mu je atelje bio u ulici Franje Josipa, odnosno negdje na đakovačkom korzu. Supruga mu je bila Margareta rođ. Hoffman, a djeca rođena u Đakovu su: Franjo (1914.) i Stjepan (1915.-1915.). Do kada je točno Futošević radio u Đakovu, nije nam poznato.

Oko početka Prvog svjetskog rata počeo je djelovati i **Umjetnički fotografski zavod Adéle**. Pavić navodi da je djelovao i prije Prvog svjetskog rata, ali za to nemamo potvrde. Vlasnici toga zavoda bili su **Goldstein** i **Holik**. K. Pavić navodi da je iz ovog ateljea sačuvana samo jedna nedatirana fotografija. Međutim, u zbirci Valentina Markovčića pronašli smo dvije fotografije: jednu nedatiranu na kojoj je djevojčica Marija Peterlić i drugu na kojoj je Ljubica Rill, kotarska sutkinja u Đakovu, sa žigom Kotarskog suda na poleđini. Zasigurno je fotografija Ljubice Rill nastala poslije 1914. godine, obzirom da se ona te godine udala i promijenila prezime Kuzmić u Rill. Na poleđini obje fotografije stoji adresa ateljea: Đakovo, Ulica bana Jelačića 16. U obitelji Rogoz sačuvana je i koverta sa nazivom ateljea i dvojezičnim natpisom (hrvatski i njemački).

Fotograf **Dragan Kovačević** počeo je djelovati prije Prvog svjetskog rata. Atelje je imao u ulici Bana Jelačića br. 16, što je vidljivo u natpisu na jednoj fotografiji. Na toj adresi je bio i atelje Adéle. K. Pavić navodi da su sačuvane samo dvije njegove fotografije iz 1914. godine. Međutim, u zbirci Valentina Markovčića pronašli smo još jednu njegovu nedatiranu fotografiju jedne obitelji. Obzirom na način izrade, može se zaključiti da je nastala nakon Prvog svjetskog rata. Na poleđini je samo žig sa natpisom "FOTOGRAFSKI ATELIER, DRAGAN KOVACEVIC, DJAKOVO". Poznata nam je još jedna njegova fotografija sa razglednice, koja prikazuje đakovačku katedralu snimljenu od strane parka. Na poleđini je natpis: "Photogr. Kovačević - nakl. katol. knjižare S. Fink Djakovo". Razglednica je putovala, a na njoj je rukom napisan datum 16. 8. 1917.

Oko 1910. godine počinje s radom **Viktor A. Pejak** (1888. - 1948.). Rođen je u Đakovu. Sin je Ignjata Pejaka, limara i Marije rođ. Štajer. Iza sebe je ostavio obilje fotografija. Najstarija poznata nam fotografija načinjena je 1910. godine. Atelje je imao u maloj kući koja se nalazila u Ulici bana Jelačića, na mjestu gdje se sada nalazi ulaz u Prolaz Milka Cepelića. Iz njegovih memoranduma poznato nam je da je to bila adresa Bana Jelačića 16, kao i fotografskih ateljea Kovačević i Adéle. Dakle, zaključujemo da je Pejak nastavio djelovati u ateljeu u kojem su prije njega radili Kovačević, te Goldstein i Holik. I Pejak je bio aktivan u dovrovoljnom vatrogasnom društvu. Oženio se 1910. god. Marijom Crljen. Umro je u Đakovu, te sahranjen na đakovačkom groblju.

Osim profesionalnih fotografa, u Đakovu su postojali i fotografi amateri, kao što je bio i Prikelmayer. Jedan od njih bio je **Josip Medić** (1868.-1912.), ljekarnik rodom iz Osijeka. Držao je u zakupu Trangerovu ljekarnu na đakovačkom korzu. On je 1902. godine načinio 14 dobrih fotografija etnografske zbirke Josipa Lovretića, koje su tiskane kao prilog Lovretićeva članka "Pozlatinski vezovi u mojim sobama" (Josip Lovretić, "Pozlatinski vezovi u mojim sobama", Zbornik za narodni život i običaje, knj. VII., sv. 2., JAZU, Zagreb 1902.). To su fotografije načinjene u zatvorenom prostoru, sa dugom ekspozicijom. On je bio i glazbenik amater, te član tamburaškog zbora HPD "Preradović". Oženio se u Đakovu 1908. god. Josipom Hader, rodom iz Osijeka. Iste godine otišao je u Osijek, gdje je u Strossmayerovoj ulici unajmio ljekarnu. Umro je u Osijeku 1912.

godine, gdje je i sahranjen. Njegov susjed, tiskar Makso Bruck napisao je i objavio nekrolog u svojim novinama "Djakovština".

U Đakovo su povremeno dolazili zagrebački, osječki i drugi fotografi radi snimanja biskupa Strossmayera i katedrale. Zagrebački fotograf Ivan Standl je 1888. godine boravio u Đakovu na poziv biskupa Strossmayera, radi albuma koji je trebalo izdati Društvo za umjetnost i obrt u Zagrebu. Međutim, za te fotografije nije poznato gdje se nalaze. U isto vrijeme katedralu je snimao i zagrebački fotograf Hinko Krapek, ali ni taj komplet fotografija nije sačuvan. Poznata je dobra fotografija katedrale Georga Knittela iz Osijeka iz osamdesetih godina 19. stoljeća.

Željko Lekšić

Klaudio Prikelmayer

Portret
Amalije Boellein

Portret
Roze Wilder

Portret
nepoznate osobe

Portret
Eme Sieber

Portret
biskupa
Josipa Jurja
Strossmayera

Žig
Klaudia
Prikelmayera

Dragutin Damjanović

Logo Dragutina Damjanovića

Portret
O. Pavić

Portret
Sofije Laudenbach

Portret
Marije Pavić
sa djecom

Portret
Ivana Pavića

Portret nepoznatog muškarca

Portret Marije Dunđerović

Portret
Hinka Hladačeka

Logo
Dragutina
Damjanovića

Živko Čevizović

Logo Živka Čevizovića

Logo
Živka
Čevizovića

Portret
biskupa
Josipa Jurja
Strossmayera

Portret
djevojke
iz Kešinaca

Portret djeteta

Portret
Ane Čajkovac
sa sestrama
Ašperger

Svatovi u Vrbici

1898

Theodor Haas

Logo
Teodora Haasa

Sestre Kurtz

Portret
nepoznate osobe

Portret
nepoznate žene

Ivan Japundžić

Logo Ivana Japundžića

Majka i kćer

Portret dvije djevojke

Portret Tunice Kokoš

Ivan Japundžić pri fotografiranju

Mato Futošević

Logo Mate Futoševića

Dvije Šokice

Portret nepoznatog muškarca

Portret
Olge i Ljerke
Goršetić

Portret
Terezije
Niderle
rođ. Jakševac

Vojnik sa ženom

Portret majora Alojzija Poletilovića

Umjetnički fotografski zavod Adéle

Logo zavoda

Portret
Marije Peterlić

Portret
Ljubice Rill

Dragan Kovačević

Đakovački školarci 1914. godine

Portret Marije Michal sa djecom

Viktor Pejak

Logo Viktora Pejaka (sa žigom)

Portret
Stjepana
Barlovića

Obitelj Böhmler

Portret
Elizabete Bellian
sa sinom
Viktorom

Portret
Barbare i
Michaela Mataiza

Popis izloženih fotografija

Klaudio Prikelmayer
Portret Amalije Boellein
Portret Roze Wilder
Portret nepoznate osobe
Portret Eme Sieber
Portret biskupa Josipa Jurja Strossmayera
Žig Klaudia Prikelmayera

Dragutin Damjanović
Logo Dragutina Damjanovića
Portret O. Pavić
Portret Sofije Laudenbach
Portret Marije Pavić sa djecom
Portret Ivana Pavića
Portret nepoznatog muškarca
Portret Marije Dunđerović
Portret Hinka Hladačeka
Logo Dragutina Damjanovića

Živko Čevizović
Logo Živka Čevizovića
Logo Živka Čevizovića
Portret biskupa Josipa Jurja Strossmayera
Portret djevojke iz Kešinaca
Portret djeteta
Portret Ane Čajkovac sa sestrama Ašperger
Svatovi u Vrbici
Đakovačka katedrala

Theodor Haas

Logo Theodora Haasa
Sestre Kurtz
Portret nepoznate osobe
Portret nepoznate žene

Ivan Japundžić

Logo Ivana Japundžića
Majka i kćer
Portret dvije djevojke
Portret Tunice Kokoš
Ivan Japundžić pri fotografiranju

Mato Futošević

Logo Mate Futoševića
Dvije Šokice
Portret nepoznatog muškarca
Portret Olge i Ljerke Goršetić
Portret Terezije Niderle rođ. Jakševac
Vojnik sa ženom
Portret majora Alojzija Poletilovića

Umjetnički fotografski zavod Adéle

Logo zavoda
Portret Marije Peterlić
Portret Ljubice Rill

Dragan Kovačević

Đakovački školarci 1914. godine
Portret Marije Michal sa djecom

Viktor Pejak

Logo Viktora Pejaka (sa žigom)

Portret Stjepana Barlovića

Obitelj Böhmler

Portret Elizabete Bellian sa sinom Viktorom

Portret Barbare i Michaela Mataiza

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek pod brojem 120618093